

LA CONFRARIA DE MONTSERRAT DELS MERCADERS
CATALANS A LISBOA (SEGLES XVI-XVIII)

Mercè GRAS CASANOVAS

RESUM: En 1575, s'instituí una germandat de la Mare de Déu de Montserrat, dels naturals de la Corona d'Aragó, en el monestir benedictí de São Bento de Lisboa. Aquesta confraria montserratina va ser una de les més antigues establertes fora de Catalunya. Els estatuts de la germandat reflecteixen el rellevant paper dels mercaders catalans, que constituïren una important colònia mercantil en la capital atlàntica, amb un actiu comerç pel litoral valencià i català.

MOTS CLAU: Confraria, Germandat, Montserrat, Lisboa, mercaders catalans, estrangers, Corona d'Aragó

ABSTRACT: In 1575 was established a brotherhood of the Virgin of Montserrat, of the nature of the Crown of Aragon, in the Benedictine monastery of Sao Bento, in Lisbon. This guild was one of the oldest established outside Catalonia. The statutes of the brotherhood reflect the important role of Catalan merchants, which was an important trading colony in the Atlantic capital, with active trade by Catalan and Valencian coast.

KEYWORDS: Brotherhood, Montserrat, Lisbon, catalan merchants, foreigners, crown of Aragon

El 18 de setembre de 1575, anys abans dels estatuts que estan documentats de les confraries de Roma i Madrid, s'instituí a Lisboa una germandat¹ de la Mare de Déu de Montserrat, dels naturals de la Corona d'Aragó, erigida en el monestir benedictí de São Bento,² extramurs de Lisboa. En aquest article volem oferir una primera aproximació a la seva història.³

L'extensió arreu de la devoció a Montserrat va estar lligada a les fundacions i a la mobilitat dels monjos benedictins, però també va tenir molt a veure amb l'activitat dels mercaders catalans, i amb la implantació de petites colònies mercantils en ciutats amb fires financeres com el cas de Lió; centres tèxtils, com Rouen; o ports mediterranis, com

1. La documentació relativa a confraries a Lisboa es troba a l'Arquivo da Torre do Tombo, hi ha un catàleg, que no hem tingut ocasió de consultar, de Natália Nunes, *Confrarias. Irmandades e Mordomias*.

2. L'antic convent de São Bento és actualment la seu del parlament portuguès i de l'arxiu de la Torre do Tombo. Sobre els fons documentals de São Bento, vegeu José Mattoso, «Documentos beneditinos da Torre do Tombo», *Lusitania Sacra*, Lisboa, 8 (1967-1969), p. 223-305.

3. Biblioteca Nacional de España, Mss/6276, *Constituciones de la Hermandad de Nuestra Señora de Montserrate fundada extramuros de Lisboa, año de 1575 en el monasterio de San Benito*.

Càller, i atlàntics, com Lisboa, amb intenses relacions comercials amb Catalunya: ⁴

«Largo sería enumerar una por una las Iglesias esparcidas por todo el mundo levantadas bajo la advocación de Ntra. Sra. de Montserrat; baste decir que en Palermo, Méjico y Lima hay prioratos muy famosos e il·lustres, en los que se venera con mucha devoción la copia de esta sagrada imagen. En París, Lión, Rouen y Tolosa de Francia, en Càller de Cerdeña, en Lisboa de Portugal, y en varias ciudades de España hanse fundado Iglesias o capillas bajo el titulo de esta Señora».

Els comerciants catalans agraïen les mercès rebudes de la Moreneta, i li demanaven la seva empara en una activitat amb tants riscos com la navegació atlàntica, sotmesa a tota mena de perills. Fins i tot la Companyia de Comerç de Barcelona, creada el 1756 per comerciar amb Amèrica, va fer a la Moreneta una ofrena consistent en vuit accions de la companyia:⁵

«La magnànima liberalidad de la Real Compañía de Comercio de Barcelona ofreció a esta amada, y celestial Patrona ocho acciones, correspondiendo atenta con igual bizarría a las misericordias que esta portentosa Reyna le dispensa».

ELS CATALANS A LISBOA

L'interès dels mercaders catalans pel món atlàntic està documentat per nombrosos treballs i en la primerenca participació en el comerç amb Canàries, el vessant atlàntic africà, i les noves conquestes portugueses i hispàniques.⁶ Des de la baixa edat mitjana existien uns continuats i intensos fluxos mercantils entre Catalunya i Portugal. La bibliografia relativa als

4. Cayetano CORNET Y MAS, *Tres días en Monserrat: guía histórica-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra la montaña*. Barcelona, 1863, p. 471.

5. Cayetano CORNET Y MAS, *Compendio historial, o relación breve y verídica del Portentoso Santuario y cámara angelical de Nuestra Señora de Montserrat*, Imprenta de Pablo Roca, Barcelona, 1827, p.148.

6. Juan Manuel BELLO LEÓN-María del Cristo GONZÁLEZ MARRERO, «Los «otros extranjeros»: catalanes, flamencos, franceses e ingleses en la sociedad canaria de los siglos XV y XVI», *Revista de Historia Canaria* 179 (1997), p. 11-72; 180 (1998), p. 13-78. Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, «Las operaciones americanas de los Moradell», *XIII Congreso d'història de la Corona d'Aragó*, Palma de Mallorca, 1990, vol. III, p. 125-139.

vincles del comerç català amb l'Atlàntic acostuma a citar reiteradament el cas de Berenguer Artigues, mercader català de Barcelona, mort el 1450 a Lisboa, on tenia casa, dada que recull el 1779 Antoni de Capmany⁷ i que després repeteixen tots els historiadors posteriors. Les relacions es remunten, naturalment, a una colla d'anys abans. D'aquesta manera trobem que el 7 de setembre de 1424, Pere de Gualbes, mercader de Barcelona, nomena procurador Víctor Disbaure, mercader flamenc de Bruges, per reclamar uns béns i mercaderies que havia carregat a València, a la nau del difunt Gabriel Esquius, i que ara eren a Lisboa, per dur-los a Flandes, al port de Sluis («la Sclusa»), i després lliurar-los a Bruges al mercader català Guillem de Sopera.⁸

El tràfic continu de mercaderies i persones entre Lisboa i Barcelona consolidà aviat la presència d'una colònia catalana a la ciutat lisboeta que acabà per articular una confraria dels naturals de la Corona d'Aragó, a l'estil de les establertes per les diferents nacions en les principals capitals mercantils.

A finals del segle XVII, la monarquia hispànica amb prou feines tenia més enllà de mitja dotzena de còsols reconeguts, i alguns d'ells, més que pel seu contingut econòmic, es mantenien per inèrcia administrativa. El 1702, existien còsols, per nomenament reial, a Lisboa, Londres, Marsella, Rotterdam, Amsterdam i Mildeburg, a més d'uns quants en els estats pontificis, si bé aquests darrers depenien de la Congregació catalano-aragonesa de Montserrat, des que, el 1605, Felip III li va concedir el privilegi de la nominació de còsols des de Gaeta fins a Puerto Hércules. Amb la guerra de Successió van desaparèixer els còsols dels països aliats i tant Felip V com l'arxiduc Carles realitzaren el nomenament de còsols dels territoris que controlaven.

Segons J. Pradells Nadal, l'activa presència catalana en les relacions amb Portugal provenia en bona mesura de les activitats pesqueres, de la venda d'aiguardent per al comerç negrer dels portuguesos i a un creixent volum de productes colonials. Tot això podria explicar que els còsols acreditats a Portugal fossin d'ascendència catalana fins la guerra de Successió. Aquesta presència catalana és tan remarcable a Lisboa que fins i tot consolidà un consolat de la nació catalana a la capital portuguesa, i d'origen català serien els còsols fins i tot quan eren anomenats espanyols.

7. Antonio de CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona...*, Barcelona, 1779, p. 276-278.

8. Biblioteca de Catalunya, Perg. 83.

Cal tenir present que mentre que l'ambaixador tenia unes missions de representació política i institucional i el seu càrrec depenia d'una designació administrativa i reial, l'activitat del cònsol girava entorn de les activitats comercials, i per tant havia de conèixer en salvaments, taxacions, gravàmens a mercaderies etc. De fet, segurament es tractava d'un càrrec molt més fix i estable que el d'ambaixador, que depenia de les fluctuacions més polítiques, tot i que alguns casos el cònsol també va ser apartat de les seves funcions a causa d'un posicionament polític massa evident. De tot manera, els càrrecs es transmetien de forma endogàmica, i trobem referències a la successió del consolat de pares a fills o de sogres a gendres.

L'any 1688, després de la mort del darrer cònsol, Francisco Estéve[z], un altre català, Francesc Baranda, va obtenir el nomenament de representant consular a Lisboa. La remuneració pels seus serveis procedien de la imposició que gravava les mercaderies que els comerciants desembarcaven i embarcaven en el port lisboeta: una Reial Cèdula de 18 de juny de 1688 autoritzà a cobrar un 0,5 % sobre el valor de tots els gèneres de comerç que els espanyols realitzessin amb Portugal per via marítima, mentre que la tarifa es reduïa a un 0,25 % en el cas de les importacions i exportacions per via terrestre. Anys després Baranda compaginà la tasca de cònsol amb José Camins, que accedí al consolat de Lisboa en 1703 perquè Carles II concedí la futura al seu sogre, Francisco Baranda, com una mercè dotal per a la seva filla María, que s'hi havia casat en 1702. José Camins, apareix en 1715 com a pare de tres nois i quatre noies, tots vius.⁹

De fet, en el tombant del segle XVII al XVIII a Lisboa estava establerta una notable colònia catalana, de la qual tenim nombroses referències. El negociant Joan Verívol i Mandri participava assegurances marítimes de carregaments de mercaderies destinats a Lisboa els anys 1698-1699.¹⁰

L'any 1716, residien a Lisboa diversos catalans que feien d'agents de companyies i societats catalanes. J.M. Torras recull la presència a la capital atlàntica de Pasqual Bellsoley; Joan, Pau i Francesc Martí; i Bonaventura Capdevila (a Lisboa entre 1716-1733). En una carta de Pau Martí adreçada a l'apotecari i naturalista Salvador, el 9 de gener de

9. Jesús PRADELLS NADAL, *Diplomacia y comercio. La expansión consular española*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Alicante, 1992, esp. 345-348; del mateix autor, «Familia, élites y administración. Los cónsules españoles del siglo XVIII», a Juan Hernández Franco (ed.), *Familia y poder: sistemas de reproducción social en España (siglos XVI-XVII)*, Universidad de Murcia, 1995, p. 165-185.

10. Benet OLIVA I RICÓS, *La generació de Feliu de la Peña. Burguesia Mercantil i Guerra de Successió ...*, p. 123-124.

1720, el comerciant li dona records dels residents a Lisboa: «Mossèn Francisco Sala, Capdevila y demás catalans saluden a vostra mercè ab las suas memòries».¹¹

A banda dels residents fixos hi havia un flux constant de patrons i marins catalans, però també en menor mesura valencians i mallorquins, els quals practicaven la navegació de cabotatge entre Lisboa i els ports del litoral hispànic, des de Gibraltar, a Cadis, Màlaga, Cartagena, Alacant, Dènia, València, Vinaròs, Tarragona, Salou, Torredembarra, Barcelona i Mataró. Carregaven sucre, tabac procedent de Brasil, o bé pesca salada procedent de l'Atlàntic Nord, i venien part de la càrrega pel camí. Compraven altres productes amb l'import, i a vegades reservaven una part per a Barcelona. En el viatge d'anada es carregaven amb aiguardent, fruita seca, oli i llegums.

LES CONFRARIES D'ESTRANGERS

Les confraries d'estrangers¹² tenien una funció aglutinadora, i permetien organitzar una comunitat «nacional» entorn del vessant religiós i assistencial, centrat en una devoció o culte comú a tot el territori. Així, la comunitat italiana establerta a Lisboa estava cohesionada al voltant de la devoció a la Mare de Déu de Loreto (curiosament una marededéu negra com la de Montserrat),¹³ a la parròquia del Chiado, parròquia que depenia directament de la diòcesi de Roma (Sant Joan de Leterà) i per tant exempta de la jurisdicció del bisbe o patriarca de Lisboa.¹⁴

Al segle XVI moltes ciutats d'Espanya tenien capelles de Montserrat als monestirs de benedictins (Burgos, Silos, Monforte de Lemos, etc).¹⁵

11. Institut Botànic de Barcelona, Fons Salvador 02/05-02.

12. Sobre els fons de confraries conservats a Lisboa vegeu el treball de Pedro Penteadó, «Fontes para a história das confrarias: algumas linhas de orientação para uma pesquisa na Torre do Tombo», dins *Lusitania Sacra*, 2ª sèrie, 7 (1995), p. 151-180.

13. Nunziatella Allessandrini ha publicat nombrosos treballs sobre la comunitat mercantil italiana a Lisboa i sobre l'església de Loreto: «Reti commerciali a Lisbona nel secolo XVII: elementi di commercio globale», dins *Storia Economica XVIII* (2015), n.2, p. 215-298.

14. Carmine CASSINO, «Lisboa dos Italianos»: presença italiana e práticas de nacionalidade nos primeiros trinta anos do século XIX», dins *Cadernos do Arquivo Municipal*, 2ª Série Nº 3 (janeiro - junho 2015), p. 201-227.

15. Cayetano CORNET I MAS, *Tres días en Monserrat: guía histórica-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra la montaña*. Barcelona, 1863, p. 162-172.

Igualment s'esdevenia en els monestirs de Portugal, Mèxic, Perú, Àustria, Hongria i França, on hi havia instituïda una confraria de la Mare de Déu de Montserrat, amb capella pròpia, dins dels monestirs de benedictins, perquè els monjos de Montserrat tenien destacats els seus monjos procuradors en aquests llocs per a fomentar la devoció a la Moreneta i recaptar almoines per a sostenir el monestir de Montserrat i els pelegrins que hi acudien, als quals se'ls donava acolliment i menjar durant tres dies.

Els mercaders catalans havien establert a Roma l'església i hospital de la Mare de Déu de Montserrat,¹⁶ segurament com una forma d'ajuda mútua en el cas de mercaders o agents desplaçats, i que potser devia cobrir, en absència de vincles o suports familiars, assistència en cas de malaltia i mort, enterrament, sufragis... A Roma, els precedents de l'església i hospital de Montserrat estan ben documentats i es pot afirmar que a finals del segle xv ja existien a Roma dos hospitals: Sant Nicolau y Santa Margarida, fundats per dues dones que coincidiren en el propòsit de fer de les seves cases hospitals per als seus connacionals de pas per Roma, a l'estil dels que ja existien per a altres nacions.... Tot i que la confraria romana data d'almenys de 1506, sembla que, formalment, els estatuts que es conserven són de 1589.

A Madrid, també hi havia esglésies i hospitals per a l'assistència de les colònies dels naturals dels diferents territoris italians (sota l'advocació de Sant Pere i Sant Pau); francesos (Sant Lluís); naturals de Flandes (Sant Andreu); portuguesos (Sant Antoni de Pàdua) ...

Segons M. Rivero Rodríguez, en el zenit del regnat de Felip III, esglésies i hospitals dels diferents territoris de la monarquia a la Cort foren la manifestació visible dels vincles existents entre cada consell i la nació «de donde toma el apellido», de manera que cada Consell era a l'ensem institució al servei del rei i representant dels territoris. I l'indret privilegiat del cerimonial particular dels respectius consells, també.¹⁷

L'any, 1616 un mercader català,¹⁸ Bernat Pons, membre del Consell

16. Maximiliano BARRIO, «La iglesia nacional de la Corona de Aragón en Roma y el poder real en los siglos modernos», dins *Manuscrits* 26 (2008), p. 135-163.

17. Manuel RIVERO RODRÍGUEZ, *La edad de oro de los virreyes. El virreinato en la monarquía hispánica durante los siglos XVI y XVII*, Madrid, Akal, 2011, especialment p.116-122.

18. Creiem que hi ha una atribució errònia en aquells que el d'origen napolità, segurament seguint Jean Vilar: José Ignacio Fortea Pérez, «Entre dos servicios: la crisis de la Hacienda Real a fines del siglo XVI. Las alternativas fiscales de una opción política (1590-1601)», dins *Studia historica. Historia moderna*, 17 (1997), p. 63-90. Pere Molas el

d'Hisenda des de 1602, va instituir una fundació per a un hospital per a naturals de la Corona d'Aragó en l'església de la Mare de Déu de Montserrat.¹⁹ Bernat era germà del Guillem Ramon de Pons, senyor de Montclar,²⁰ a més d'un notable pensador econòmic,²¹ pertanyia a la Junta de ministres convocada per Felip II cap a 1595, i presentà diversos memorials per tal de millorar la hisenda reial.²²

En aquest Hospital, acostumaven a reunir-s'hi els cortesans de la Corona d'Aragó, i on en diferents capelles de la seva església se celebraven les festes dels patrons d'Aragó, València i Catalunya.²³ La institució va rebre almoines també de Consell d'Aragó i de les universitats de València i Saragossa. N'eren els protectors els consellers més antics del Consell d'Aragó, i administrador el capellà d'honor de la Reial Capella.

Felip III va concedir algunes importants almoines a l'hospital, que fou traslladat del primitiu emplaçament al carrer Atocha. Calia assegurar uns ingressos estables per al manteniment de la institució, i en carta reial adreçada a la ciutat de Barcelona, el 6 d'octubre de 1619, el monarca ordenà que per a tots els graus de doctors, llicenciats, batxillers en teologia, canons, lleis i medicina que es conferissin en els Estudis Generals, s'exigís una quota destinada a l'Hospital de Montserrat a la Cort.

L'any 1718, el cadàver del segon marquès de Montserrat, Anton de Camporells i Gallart, gran devot de Montserrat com la seva esposa Ger-

---

situa, encertadament, en la família dels Pons, senyors de la baronia de Ribelles, «Letrados y notables de la Corona de Aragón», », dins *Felipe II (1527-1598). Europa y la monarquía católica*, vol. 2, coord. José Martínez Millán, Madrid, Parteluz, 1998, p. 578-579.

19. Cayetano CORNET Y MAS, *Tres días en Monserrat: guía histórica-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra la montaña*. Barcelona, 1863, p.162-172. *Compendio historial, o relación breve y verídica del Portentoso Santuario y cámara angelical de Nuestra Señora de Montserrat*, Imprenta de Pablo Roca, Barcelona, 1827, p. 11-12.

20. Fernando BOUZA, «La visión de Cataluña en el pensamiento castellano: Una Cataluña entrevista en libros y memorabilia de los cortesanos», dins *Manuscritos: Revista d'història moderna* 15 (1997) p. 135-148, especialment p. 144 i 145.

21. Gaspar de PONS, *Nueva Recopilación de Leyes del libro 9º referentes al gobierno y administración de la Real Hacienda y ordenanzas de los años 1569, 1593 y 1602 ordenadas con glosas y advertencias por Gaspar de Pons*, BN, ms. 2931.

22. Juan SEMPERE Y GAURINOS, *Biblioteca Española económico-política*. Tomo I. Barcelona, 1801, xliii-liv. A. MARTÍN LAREU, «El pensamiento económico de Gaspar de Pons. Referencia explícita a sus Diez Puntos de actuación económica presentados a Felipe II», dins J. de la Iglesia García, *Diez economistas españoles. Siglos XVI y XVII*. Madrid, 1991.

23. Archivo General de Palacio, Madrid, Sección Administrativa-Regio Patronato de Montserrat, lligall 7316.

trudis de Montserrat i Vives,²⁴ va ser sepultat transitòriament al monestir de Montserrat de Madrid, abans que les seves despulles fossin traslladades al poble segarrenc de Biosca, d'on era originari el seu llinatge. No deixa de resultar curiós que els dos devots de Montserrat, Camporrells i Bernat de Pons, el fundador de l'hospital, fossin membres del Consell d'Hisenda, i vinculats a la baronia de Ribelles dels senyors de Montclar, per tal com Josep de Montserrat i Vives, el sogre d'Anton i primer marquès de Tamarit, havia comprat la baronia de Ribelles, l'any 1671, al baró de Montclar, en Josep de Pons.

LA GERMANDAT DE MONTSERRAT A LISBOA

El manuscrit de les «Constituciones de la Hermandad de Nuestra Señora de Montserrate fundada extramuros de Lisboa, año de 1575 en el monasterio de San Benito» ens permet conèixer els noms dels destacats personatges que actuaren, en els primers temps de la confraria, en qualitat de protectors i conservadors. El títol de primer protector de la germandat va correspondre a Felip IV, el 27 de setembre de 1608; després aquest honor va correspondre, successivament, a Damián de Aguiar, el 13 de gener de 1609; el cardenal Albert, arxiduc d'Àustria, que confirmà els estatuts el 15 de gener de 1632; Margarida, reina d'Espanya; Fernando de Toledo; el duc de Nájera i la infanta Margarida. I finalment, el 1661, es menciona a Joana de Faro, comtessa de Tentugal (aparentment l'any que va néixer).²⁵

El primer conservador de la confraria, que havia de ser un personatge notable, va ser Ramon d'Oms. Segurament es tracta de Ramon d'Oms i de Calders, fill d'Antoni d'Oms, que havia estat batlle de Cotlliure. Ramon d'Oms lluità a la batalla de Lepant (1571) i, designat com a capità de nau, el trobem residint a Mallorca l'any 1573.²⁶ Ingressà com a cavaller a l'orde de Montesa (1591), i fou capità general de les galeres de Catalunya (1608-

24. Gertrudis sufragà la capella de la cova de Montserrat, i la construcció, entre 1691 i 1704, del camí de la muntanya ornat posteriorment pel rosari monumental. També deixà al monestir montserratí un reliquiari per a les Santes Espines, amb tres-cents trenta-dos diamants.

25. Joana de FARO (1661-1669), última comtessa d'Odemira i comtessa de Tentugal (en qualitat d'hereva del ducat de Cadaval).

26. VAQUER, Onofre, «Immigrants a Mallorca durant el regnat de Felip II (1)», dins *Bulletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56 (2000), p. 199-226.

1615), participant en l'embarcament dels moriscos expulsats en 1609. Els Oms van ser un llinatge ben representat en els ordres militars al llarg del segle XVI i fins a principis del XVIII.²⁷

Els altres membres de la confraria pertanyien a l'estament mercantil,²⁸ en sintonia amb el que establien les ordinacions:

«Lo que se a de hazer quando hiziere ausencia alguno de los tres oficiales.

Ordenamos también que si se ofreciere que alguno de los tres oficiales de juez, escribano y procurador, quisieren hazer ausencia desta ciudad, como sea por más tiempo de dos meses, sean obligados a dar quenta dello al conservador o demás oficiales, para que, llamados a cabildo para ello los hermanos de la Corona de Aragón desta cofradía, nombren en su lugar persona si uviere mercaderes que entren en dicho officio y officios, y no aviéndolos, puedan nombrar oficiales condicionalmente, para que siempre que vinieren mercaderes entren en ellos, nombrándolos forçosamente los dichos hermanos y expeliendo a los oficiales.»

El text de les ordinacions ens permet identificar els prohoms que la dirigien en aquell moment:

«En el nombre de la Sanctíssima Trinidad, Padre, Hijo y Spíritu Sancto, tres personas y un solo Dios verdadero. Nos, don Ramon Doms, conservador de dicha hermandad de Nuestra Señora de Monsarrate y su capilla, y Gaspar Grao, y Pau Soler, Narcís Jofre, y Ma[e]stre Miguel y Diego Fernandes, oficiales de la dicha capilla y cofradía de Nuestra Señora de Monsarrate.»

Narcís Jofre era un hisendat i mercader de Mataró. A part de la producció de les seves pròpies terres, comprava la verema d'altres pagesos de la rodalia i la emmagatzemava en el seu celler, capaç d'encabir fins a 361 càrregues de vi. Narcís Jofre era casat amb Mariàngela Palau,²⁹ se-

27. Pere MOLAS, *Catalunya i la Casa d'Àustria*. Ed. Curial, Barcelona, 1996, p. 204-205.

28. Sobre la presència de mercaders catalans a Lisboa, vegeu Garcia Espuche, Albert, *Un siglo decisivo Barcelona y Cataluña, 1550-1640*. Alianza, Madrid, 1998, p. 359-360, i 373.

29. ACA, Notarials Mataró, Antoni Puig, Manual 274.

gurament pertanyent a la família dels Palau, també mercaders.³⁰ Els Jofre comerciaven a mitjan segle XVI amb Mallorca: el 1572 està documentada l'activitat de Narcís Jofre a Mallorca entre 1574-1584; Antic Jofre, mercader de Mataró, residia a Mallorca, i el 1585 s'estava a Menorca; i el 1582 també consta la presència a l'illa d'Antoni Jofre, mercader català.³¹ Narcís Jofre, natural de Mataró, fou elevat a la dignitat de ciutadà honrat de Barcelona, el 1644. Les relacions comercials entre Mataró i Lisboa, transcendent l'habitual arc mediterrani, estan documentades des d'èpoques ben primerenques, i s'intensificaren al llarg dels segles següents.³²

Pau Soler va ser factor o corresponsal a Lisboa, juntament amb Baldiri Safont,³³ entre 1585-1597, d'una societat dels mercaders de draps Pau Puiggener i Joan Serra, comerciants que estaven entre els que tenien una xarxa més completa de representants al llarg de la costa peninsular, com mostren els llibres de procures dels notaris Nicolau Lentisclà i Francesc Gual, que recullen els poders atorgats en nom seu a mercaders emplaçats a València, Alacant, Cadis, Lisboa, Galícia...³⁴ La presència de Pau Soler als ports atlàntics és anterior, però, el 1575 ja devia fer cert temps que rondava per Lisboa, i el 1577 se'l pot trobar actuant a Galícia.³⁵ El seu soci Safont participà, a través de Francisco Duarte, en el proveïment de l'Armada Invencible, ancorada a Lisboa abans de partir cap Anglaterra.³⁶ Els llibres de Baldiri Safont donen fe dels seus negocis, especialment intensos amb Narbona, però també amb Sevilla (d'on obtenia suc de campetxe i sacs de campetxe picat), i dels

30. L'any 1586 Joan Palau de Mataró expedia cap a Lisboa 300 càrregues de vi, negoci que va proporcionar 360 lliures de beneficis. Vegeu Joan Giménez Blasco, *Economia i societat a Mataró, 1600-1639*, Mataró, 1984, p. 89.

31. VAQUER, Onofre. *L'Origen dels mallorquins*. Palma: El Tall, 2008. Posteriorment l'autor ha anat enriquint les informacions contingudes en aquesta obra en materials accessibles a la xarxa.

32. GARCÍA ESPUCHE, Albert, *Un siglo decisivo ...*, p. 359.

33. Es conserven diversos llibres de comptes de Baldiri Safont a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ORM vol. 2308 (1614-1618), 3414 (1613) i 3415 (1600-1602), en aquest darrer volum apareix esmentat en diverses ocasions Pau Soler; els llibres van acabar a la secció de Monacals a causa de l'herència del seu nét, el carmelita descalç Francesc de Sant Josep, Sala Safont (1631-1693).

34. Sobre els Puiggener vegeu Garcia Espuche, *Un siglo decisivo...*, p. 366, 369 i 402.

35. GARCIA ESPUCHE, Albert, *Un siglo decisivo...*, p. 360.

36. Bernat HERNÁNDEZ, «Hombres de negocios y finanzas públicas en la Cataluña de Felipe II», dins *Revista de Historia Económica*, Año XV. Invierno 1997, nº I, p. 51-86, esp. p. 63. Manuel GRACIA, «Aportación al estudio económico de la Gran Armada. Las libranzas del pagador Juan de Huerta en Lisboa», dins *Revista de historia naval*, 13 (1986), p. 58-71.

productes en general amb què comerciava: teles (pastell, estams blancs de Mallorca, teles angulemes, bales de Bretanya), tints tèxtils (campetxe, verdet de Lisboa); grans (blat, mestall, arròs) i oli; pesca salada (barrils de tonyina, sardina, sorra, arengada i bacallà); productes de l'entorn adroguer (sucre, gingebre, grums blancs de cera, crasses de bresca...), però també borra de bast (rebuig de la manufactura drapera emprada per a altres usos), sèu, ferro, llates, vi, paper, vidre per a vidrieres o truc de jugar a pala-mall, aigua de murtra, prunes d'escaldar... Especialment remarcable és l'intens tràfec de moles de molí i de moles d'esmolar,³⁷ procedents de Santa Maria de la Palma. En tot cas hi queda reflectit el comerç de cabotatge per la costera catalana i valenciana, i amb els importants ports d'Alacant i Cartagena, Eivissa i Mallorca, també amb Gènova i, ja en direcció atlàntica, destaca el port de Sevilla, d'arribada obligada dels productes americans, i remarcablement les almadraves portugueses i Lisboa que proporcionaven la pesca salada, que tenia tanta demanda a Catalunya.

Respecte dels altres mercaders, val a dir que encara no hem pogut establir de forma fidedigna la identitat o activitat de Gaspar Grau,³⁸ ni de Maestre Miguel i Diego Fernandes.

Les referències següents relatives a la confraria ja són de finals del segle XVII. En la liquidació dels costos de les operacions efectuades a Lisboa per una societat mercantil catalana, que estem estudiant, s'acostuma a incloure gairebé sempre una almoïna a Nostra Senyora de Montserrat. La societat Martí, Piquer i companyia, de la qual es conserva un copiador de factures, actuà, si més no, entre el 6 d'octubre de 1696 fins al 27 de febrer de 1699.³⁹ De les més de dues-centes factures, gairebé la meitat, unes 90, són esteses a comerciants catalans i a patrons de barques del Principat. De fet, en les ordinacions de 1575 s'establia l'import del 0,25% en concepte de donatiu a efectuar a la germandat de la Mare de Déu de Montserrat per part dels naturals de la Corona d'Aragó, que sembla tenir un caràcter obligatori:

«Lo que se pagará de las mercancías que entraren y salieren en este reyno de Portugal.

37. Les moles de molí i d'esmolar eren objecte d'intensa exportació de Barcelona cap a València, vegeu Roberto BLANES ANDRÉS, «El tráfico exportador marítimo entre Barcelona y Valencia (1626-1650)», dins *Pedralbes*, 23 (2003), p. 717-732.

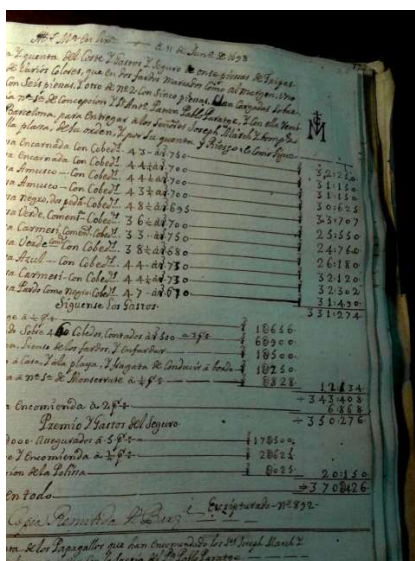
38. Un Gaspar Grau figura en un procés de 1604. Arxius de la Corona d'Aragó, Reial Audiència, Conclusions civils, vol .109, però segurament no és el mateix, segons informa Josep Capdeferro, que cita el document.

39. Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ms.959.

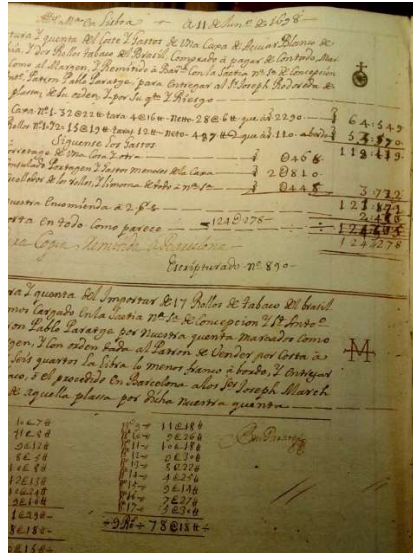
Ordenamos también que todo mercader o otra qualquier persona de la dicha Corona de Aragón que viniere a este reyno de Portugal con todo género de mercadería o la embiare qualquiera de la Corona consignada a qualquier nación, pague de cada cien cruzados un tostón,⁴⁰ y si el dicho mercader o otra persona cargare o mandare cargar más mercadería de la que truxo, pagará de lo demás también al respeto, relevándole la contía de que primero pagó, lo qual se distribuirá en las obres, fábricas y gastos de la dicha capilla y hermandad, siendo para aumento della y servicio de Dios y gloria suya».

Extractem aquí alguns exemples d'aquestes almoines estipulades:

11 de juny de 1698, tripa i felpes enviats a Josep March i companyia «Por limosna a Nuestra Señora de Montserrat a ¼ %, 828».

40. Tostón va ser el nom que es va donar a les monedes de plata de forma rodona, pes irregular i cantell llis encunyades per l'imperi hispànic en les seves colònies americanes en el segle XVI i que tenien valor de real de a quatre. En l'anvers estava gravat l'escut d'armes de Castella i Lleó, la corona reial dalt i a baix la llegenda «Carolus et Johanna Reyes Hispanorum et Indiorum». En el revers estaven gravades dues columnes sobre les onades del mar, cadascuna d'elles coronades amb la llegenda «Plus Ultra». El nom prové de l'italià «testone», paraula que es donava a certes monedes de Milà amb el cap o «testa» del rei. A Portugal, va estar en circulació durant el regnat de Manuel I amb el nom de «tostão» del regnat de Manuel I, en el primer terç del segle XVI.

11 de juny de 1698, sucre i tabac enviat a Josep Rodoreda de Barcelona, 118 lliures, 11 sous, 9 diners.

Limosna de todo a Nuestra Señora 445

A principis del segle XVIII, Joan Martí, amb una posició consolidada com a mercader a Lisboa, i que oficiava gairebé com a cònsol extraoficial dels catalans, i segurament amb un notable protagonisme en la confraria de Montserrat, va esdevenir agent al servei de la casa d'Àustria, aprofitant els abundants contactes que tenia i l'intercanvi setmanal d'informacions del Principat que li proporcionaven els patrons catalans que venien a comerciar a Lisboa, així com els seus enllaços financers amb tots els ports europeus.

Podríem lligar aquesta activitat de Martí a Portugal amb el document de 1702 que recull les peticions de patrons de barca catalans sobre pagament de taxes a Lisboa, en portuguès, que es conserva entre els papers de Josep Aparici.⁴¹ Al Principat, el Dietari de la Generalitat recull les iniciatives d'en Martí en relació a les taxes que havien de pagar les innombrables embarcacions catalanes que anaven a Lisboa a carregar sucre, tabac, espècies, a

41. Biblioteca de Catalunya, Fons del baró de Castellet, 42/1.

canvi de l'aiguarent, i els fruits secs que portaven de la costa catalana i valenciana. El 27 de novembre de 1702:

*«En aquest mateix dia han ordenat sas senyories [1702] a mi, secretari y scrivà major del General, cusís y insertàs en lo present dietari un recibo fet per Francisco Xavier Solanes, en Lisboa, als I del corrent, del qual apar que té rebut de Joan Martí, cathalà, un despaig de data de XXI de agost pròxim passat firmat //456v // de Joseph Peres de la Puente, secretari de Estat de sa magestat,⁴² lo qual és assí cusit y signat de número CCLXXII, y fa per lo capítol LXXX de las últimas Corts, en lo qual està disposat lo que deuen pagar las embarcacions cathalanas».*⁴³

El 4 de març de 1704 Martí advertia a Josep Aparici de l'arribada a Lisboa de l'armada de l'arxiduc i dels canvis que es veien a venir,⁴⁴

«Ja sabeu que és arribat lo archiduch ab lo gran comboy y armada, diuen que's veuran moltes cosas novas aquest any. Yo no arrendaré las pells. Sia lo que Déu vulla y vulla Déu que sia lo que més convinga per lo bé de España y de la isglésia cathòlica».

Aquest frase indica que Joan Martí participava en l'arrendament de les pells. Existeix, des del segle XVI, una llarga tradició d'importació de cuirs i pells procedents d'Amèrica (especialment de Santo Domingo, però també d'altres indrets),⁴⁵ que proporcionaven primeres matèries per a l'adoberia

42. José Pérez de la Puente, cavaller de l'Orde de Santiago, era secretari del consell d'Estat per afers del Nord (hi havia una altra secretaria d'Estat per a afers d'Itàlia), i un funcionari expert del regnat de Carles II. Jubilat en la reorganització administrativa de 1706. Vegeu el treball de Concepción de Castro, *A la sombra de Felipe V: José de Grimaldo, ministro responsable (1703-1726)*, Madrid, 2004, p.144-145.

43. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, volum X, anys 1701 a 1713*, Barcelona, 2007, p. 241.

44. El príncep Jordi de Hesse acompanyà l'arxiduc Carles a Lisboa al març de 1704 i allí va ser nomenat vicari de la Corona d'Aragó, sent destinat juntament amb l'almirall George Rooke a bord de la flota anglo-holandesa del Mediterrani. En aquell moment Darmstadt mantenia contactes amb el «partit austriacista» de Catalunya que anava guanyant cada vegada més adeptes. Després del frustrat intent de prendre Barcelona el maig de 1704, una part dels conjurats de la ciutat embarcaren amb Darmstadt rumb a Lisboa –participant en la presa de Gibraltar– on es van reunir amb l'Arxiduc, mentre que la resta foren empresonats pel virrei Velasco.

45. Sobre la importació cap a Catalunya dels cuirs i pells: Garcia Espuche, *Un siglo...*,

catalana. El mateix Josep Aparici consta com a comerciant en cuirs i pells. Venia sola a diferents sabaters.

Diverses fonts corroboren que l'any 1704 ja es covava un sentiment austriacista en la colònia de mercaders de la Corona d'Aragó instal·lada a Lisboa, formada sobretot per catalans, i una de les seves trobades anuals obligatòries era per la Mare de Déu de Setembre, o de les marededéus trobades, com la de Montserrat, el 8 de setembre.⁴⁶

«El recurso a los santos, a las devociones populares y a su carácter identitario era el camino a seguir y así sucedería en la propia ciudad de Lisboa -de forma más hiriente para los borbónicos- durante la celebración de la festividad de Montserrat, el día 8 de septiembre, en la iglesia de São Bento. Sufragada por los comerciantes del reino de Aragón, la ceremonia reunió a buena parte de la colonia residente en Lisboa, que asistió a una polémica petición hecha por el religioso a cargo de los oficios para que los presentes, a petición del procurador general del «consulado de la nación española», Francisco de Baranda, rezasen dos avemarias, «una por la salud y buenos sucesos de aquel Rey y otra para que Dios favoreciese los intereses de la Casa de Austria permitiendo llegase Carlos Tercero a gozar de la Monarquía de España». Capecelatro tuvo conocimiento de lo acaecido a través de uno de los españoles que se encontraba en el templo y, tras reunirse con el embajador francés, escribió al secretario de Estado portugués un papel dando cuenta de la ofensa sufrida por la Casa de Borbón. Presionado por la queja interpuesta, pero sin poder actuar contra un partidario del archiduque, el gobierno cargó contra el clérigo y lo desterró a 30 leguas de la capital portuguesa. Era una forma de contentar a ambas partes y Capecelatro, por más que fuese «notorio» que la responsabilidad última recaía sobre Baranda, no pudo sino felicitar personalmente al secretario (Martín Marcos, 2012).⁴⁷

p. 399-400; i l'exportació des del Principat dels cuirs i pells obrats: Garcia Espuche, *Un siglo...*, p. 388.

46. *Días que se a de celebrar la Fiesta de Nuestra Señora. Ordenamos primeramente que a ocho día del mes de septiembre que se celebra la fiesta de la Natividad de Nuestra Señora, se haga la fiesta de la dicha capilla, con sus vísperas solemnes, missa y sermón, condicionalmente, que si alguna persona, por su devoción, la quisiere hazer, sea con licencia de los oficiales donde no ellos a costa de la capilla la hagan con la mayor solemnidad que se pueda.*

47. David MARTÍN MARCOS, «Ter o Archiduque por vezinho». La jornada a Lisboa de

Aquesta confraria funcionava amb tota normalitat encara a mitjan segle XVIII, però desapareguda, aparentment, la limitació dels confreres a la Corona d'Aragó, sembla que va passar a designar el comú d'espanyols, un clar reflex de la política unificadora borbònica, encara que, de ben segur, continuarien predominant els comerciants de l'arc mediterrani de parla catalana. D'aquesta manera, la «Irmandade de Nossa Senhora do Monserrate, da nação hespanhola, no mosteiro de S. Bento de Lisboa», celebrà, el 23 d'octubre de 1750, una oració fúnebre i panegírica en les exèquies del rei João V, pronunciada pel benedictí i predicador general Fr. Tomàs de Aquino, monjo de dit monestir.⁴⁸

APÈNDIX

*Constituciones de la Hermandad de Nuestra Señora de Montserrate fundada extramuros de Lisboa, año de 1575 en el monasterio de San Benito.*⁴⁹

Compromisso de la Hermandad de la bendictíssima Madre de Dios y Señora nuestra de Monsarrate, de la nación catalana, valenciana y de la corona de Aragón, fundada en el monasterio de San Benito, extramuros desta ciudad de Lisboa, en diez y ocho días del mes de septiembre del año de mil e quinientos y setenta e cinco.

En el nombre de la Sanctíssima Trinidad, Padre, Hijo y Spíritu Sancto, tres personas y un solo Dios verdadero. Nos, don Ramon Doms, conservador de dicha hermandad de Nuestra Señora de Monsarrate y su capilla, y Gaspar Grao, y Pau Soler, Narcís Jofre, y Ma[e]stre Miguel y Diego Fernandes, oficiales de la dicha capilla y cofradía de Nuestra Señora de Monsarrate, en el monasterio de San Benito extramuros desta ciudad, por ser en forasteros catalanes, valencianos y de la Corona de Aragón, cuya institución fue de nuestros pasados el año dicho de mil e quinientos y

---

Carlos III en el marco del conflicto sucesorio de la Monarquía de España», dins *Hispania: Revista española de historia*, Vol. 72, N° 241 (201), p. 453-474.

48. Biblioteca Nacional de Portugal, L 3245 A. Frei Tomás de AQUINO, *Oração funebre, e panegyrica nas Exequias do [...] Senhor D. João V celebradas pela Irmandade de N. Senhora de Monserrate da Nação Hespanhola no dia 23 de Outubro de 1750 na Igreja do Mosteiro de S. Bento de Lisboa*, Lisboa [1751].

49. Biblioteca Nacional de España, Mss/6276.

Monestir de São Bento da Saúde, dibuix aquarel·lat anònim, segona meitat de segle XVIII, MNAA.

setenta e cinco, ordenamos de comprometernos e hazer compromisso por acuerdo de todos los hermanos, por el qual nos puedan compeler a cumplir lo en el contenido y declarado so las penas en el puestas.

Días que se a de celebrar la Fiesta de Nuestra Señora

Odenamos primeramente que a ocho días del mes de septiembre que se celebra la fiesta de la Natividad de Nuestra Señora, se haga la fiesta de la dicha capilla, con sus vísperas solemnes, missa y sermón, condicionalmente, que si alguna persona, por su devoción, la quisiere hazer, sea con licencia de los oficiales donde no ellos a costa de la capilla la hagan con la mayor solemnidad que se pueda.

Las missas que cada año se han de dezir

Ordenamos también que todos los domingos del año se diga en la dicha capilla una missa por los hermanos della cantada, y otra rezada los viernes por los difuntos, pagando la limosna que fuéremos de acuerdo con el muy reverendo padre abbad del dicho monasterio, y el padre que dixere las missas dirá su responso y oración cantadas por las ánimas de nuestros difuntos.

Missa del día de Todos Santos

Ordenamos también que el día de Todos Santos o en su octavario, los oficiales de la dicha capilla y hermandad manden dezir en ella una missa cantada de réquiem con la offrenda que les pareciere por las ánimas de los hermanos difuntos, puesta su tumba en medio de la capilla.

Questén lo hermanos presentes a estas misas

También ordenamos que todos los hermanos desta cofradía asistan a estas dichas missas y no se descuiden de obligación tan importante, y los que faltaren será a cargo de los oficiales reprehender semejante descuydo.

Lo que pagan los que entraren por hermanos

Ordenamos también que la persona que se recibiere por hermano o hermana en esta hermandad sea de cuya vida e costumbres se infiera buena christiandad, y pagará de entrada para la dicha cofradía dos tostones de limosna, o lo que a lo oficiales della pareciere, y cada año que se celebrare la fiesta de Nuestra Señora de Monsarrate pagarán todos, cada uno dos tostones, con tal que a los tales se les dé un cirio de çera blanca, que lo pueda llevar a su casa para su devoción, del precio que a los oficiales pareciere, y al hermano o hermana que no pagare dos tostones no se le dé cirio.

Encargar a los hermanos se hallen presentes a las missas

Amonestamos también que todos los hermanos y cofrades desta hermandad que se pudieren hallar presentes a las misas que se dixeren todos los domingos y días de fiesta en la dicha capilla por razón de la hermandad,

asistan a ellas, así por el buen exemplo que desto se pretende, como por el fruto que en ello las ánimas consiguen.

Que visiten los hermanos enfermos

Ordenamos también que si algún hermano o hermana estuviere enfermo y tuviere mucha pobreza que, constándoles a los oficiales, lo visiten en nombre de la dicha hermandad prouevéndoles algún limosna hasta en cantidad de un cruzado, y si con esto no se remediare su necesidad, puedan hazer llamar a cabildo a los hermanos para que, conforme a lo se pudiere, a voluntad de todos, le faborezcan.

Orden para enterrar los hermanos y sus mujeres

Ordenamos también que si algún hermano o su muger muriere en esta ciudad, avisando dello a los oficiales, sean obligados a hazer llamar a los hermanos, acudiendo todos a su capilla, de donde saldrán con su cruz y cera, y por su orden yrán donde estuviere el difuncto, acompañándole hasta la yglesia o monasterio donde se oviere de enterrar, y el día siguiente, a costa de la hermandad, le mandarán dezir en la dicha capilla una misa rezada, la qual se diga a todos los hermanos, aunque mueran fuera de la ciudad, luego que de ello se tenga noticia.

Nombramiento de conservador y lo que es a su cargo

Ordenamos también porque el officio de conservador desta hermandad de Nuestra Señora de Monsarrate es de mucha calidad, que siempre se tenga consideración de nombrar en él persona de la Corona de Aragón, y tal que sea protector y amparo de la dicha cofradía, ante quien pasarán todas las cosas que en ella se ofreciere duda entre los hermanos, los quales se an de nombrar siempre por el tiempo que les pareciere, teniendo consideración que asista en esta ciudad de Lisboa, y quando el dicho conservador no acudiere con cuidado y buen zelo a las cosas pertenecientes a la honrra, pro e utilidad desta cofradía, o hiziere ausencia, puedan los dichos hermanos della, siendo llamados para ello, nombrar otro conservador en su lugar, respetando siempre las calidades que en él se requieren, anteponiendo en todo el servicio de nuestro señor y de la bendictíssima Señora de Monsarrate.

Orden de nombramiento de oficiales cada año

Ordenamos también que, acabado el año de oficiales que se entiende de juez procurador, escribano y dos mayordomos, siendo llamados para ello los hermanos de la corona de Aragón, porque no pueden serlo de otra nación. Juntos si se pudiere, el conservador, vel abbad del dicho convento, se elegirán por sus votos nuevos oficiales que sean de la dicha corona, los quales tomará el conservador, vel padre abbad, vel escribano del año pasado, y aquellos que más votos tuvieren quedarán elegidos en los officios,

a quien el escribano nuevamente nombrado leerá este compromiso estando allí juntos todos, encargándoles mucho el servicio de Nuestro Señor y gloria de la benditissima de Monsarrate, a los quales también los oficiales bien los darán su quenta de recibo y gasto, entregándoles por inventario los ornamentos y demás cosas de la dicha capilla, que el scrivano hará asiento, lo qual cumplirán dentro de diez días después que se hisiere el dicho nombramiento de oficiales, so pena que siendo en esto negligentes, pagarán cada uno de cera para la dicha capilla quatro libras.

Lo que es cargo del juez

Ordenamos también que teniendo atención que el juez desta hermandad es officio principal en ella, se tenga consideración, quando se nombrare por los dichos hermanos, de elegir siempre uno de los más principales, y de quien se tenga toda satisfacción, con el qual comunicarán el escrivano procurador y mayordomos lo que se uviere de hazer e hiziere en la dicha capilla, porque este es el officio del juez.

Lo que es a cargo del escribano

Ordenamos que siempre que se nombrare escribano en esta hermandad sea persona suficiente para tal officio, y de quien se presuma toda fieltad, porque a de ser a su cargo tener los libros de la cofradía, escribiendo e asentando en ellos los cabildos e ayuntamientos que se hizieren de hermanos, y lo proveydo e acordado en ellos, demás que a de asentar y escribir los que entrarán por hermanos della, y lo que demás fuere necesario a la dicha capilla.

Lo que es a cargo del procurador

Ordenamos también que el procurador desta hermandad tenga particular cuidado de cobrar todo lo perteneciente a la dicha capilla, y tener a su cargo los ornamentos y cera, defendiendo juntamente de los pleitos y de lo demás a la dicha capilla, haziéndolo con mucho cuidado y solicitud. Convocando también a los cabildos y ayuntamientos quando necesario fuere.

Lo que es a cargo de los mayordomos

Ordenamos también que los mayordomos que se an de nombrar quando los demás officios desta hermandad lo puedan ser oficiales y sirvan en la capilla conforme a la cantidad que fueren, teniendo gran cuidado de hallarse en ella quando les tocare, todos los domingos y fiestas del año, y adereçar la mesa de la cofradía de Nuestra Señora de Monsarrate, encender sus candelas y pedir por la iglesia limosna, la qual, acabada la misa, entregará a los oficiales que en la mesa estuvieren, para que la echen en el arca de tres llaves, asentándolo siempre en el libro que se escriben las

demás limosnas. Y si qualquiera de los dichos mayordomos, por enfermedad y otro justo impedimento, no pudiere ir algún día a servir, como es obligado, pueda enbïar a otro qualquiera hermano que lo haga por él, teniendo siempre particular cuidado que no aya falta.

Lo que se a de hazer quando hiziere ausencia alguno de los tres oficiales

Ordenamos también que si se offreciere que alguno de los tres oficiales de juez, escribano y procurador, quisieren hazer ausencia desta ciudad, como sea por más tiempo de dos meses, sean obligados a dar quenta dello al conservador o demás oficiales, para que, llamados a cabildo para ello los hermanos de la Corona de Aragón desta cofradía, nombren en su lugar persona si uviere mercaderes que entren en dicho officio y officios, y no aviéndolos, puedan nombrar oficiales condicionalmente, para que siempre que vinieren mercaderes entren en ellos, nombrándolos forçosamente los dichos hermanos y expeliendo a los oficiales.

Ningún oficial preste cosa alguna de la capilla

Ordenamos también que ningún oficial de nuestra capilla pueda emprestar cosa alguna della sin licencia del conservador o de los demás oficiales, y el que lo contrario hiziere pague todos los daños y menoscabos que las dichas pieças que ansí emprestare recibieren.

Que ofrezcan los hermanos a las misas que se hallaren de la capilla

Ordenamos también que los domingos y demás días que dixeren misas en la dicha capilla por la hermandad, los hermanos que se hallaren a ellas, dé cada uno alguna limosna, la qual se eche en el arca de la dicha cofradía, para que se distribuya con la demás.

Lo que se hará con los hermanos presos

Ordenamos también que si algún hermano de la dicha nuestra hermandad de la Corona de Aragón fuere preso por deuda o por otro qualquier delito, siendo honesto y teniendo necesidad que sea notoria, los oficiales della puedan pagar por él cantidad de mil maravedís.

Que se pueda fabricar ni deshacer lo fabricado en la dicha capilla.

Ordenamos también que ningún oficial de la dicha nuestra hermandad ni otro qualquier hermano della, inove, fabrique, ni deshaga cosa alguna en la dicha capilla sin dar quenta en cabildo, llamados para ello los oficiales y demás hermanos della, para que con su acuerdo y parecer de la mayor parte se haga, so pena que sea a su costa lo fabricado y lo derrivado se torne a hazer, assimesmo por orden de los oficiales y hermanos a su costa.

Lo que an de pagar los navíos que vinieren a este reyno.

Ordenamos también que qualquier género de navío que viniere a

este reyno de Portugal a cargar o descargar, como sea de los Reynos de Aragón pague para los gastos de la dicha hermandad y nuestra capilla, de cada navío pague un ducado e así al respeto, per las que más tuviere, lo qual tendrá cuidado de cobrar el procurador, el qual, con el escribano, lo pondrán en el arca de tres llaves de la dicha capilla, de que tendrá el padre abbad una, otra el juez y la otra el procurador. Y entiéndese que este derecho en cada navío es fuera de las limosnas y votos que en ello se hizieren para la dicha capilla.

Lo que se pagará de las mercancías que entraren y salieren en este reyno de Portugal

Ordenamos también que todo mercader o otra qualquier persona de la dicha Corona de Aragón que viniere a este reyno de Portugal con todo género de mercadería o la embiare qualquiera de la Corona consignada a qualquier nación, pague de cada cien cruzados un tostón, y si el dicho mercader o otra persona cargare o mandare cargar más mercadería de la que truxo, pagará de lo demás también al respeto, relevándole la contía de que primero pagó, lo qual se distribuirá en las obras fábricas y gastos de la dicha capilla y hermandad, siendo para aumento della y servicio de Dios y gloria suya.

Los días que tienen obligación de juntarse los hermanos en la capilla

Ordenamos también que todos los oficiales y hermanos de la dicha capilla que fueren de la Corona de Aragón, se junten en ella el día de Pasqua del Nacimiento de Nuestro Señor Jhesu Christo, y Pasqua de Resurreción, y día de San Juan Baptista, y el dicho día de la celebración de la fiesta de Nuestra Señora de Monsarrate, como serán obligados a venir, siendo llamados, y tratarán allí em particular, lo conveniente y necesario a la hermandad y al mexoramiento della para servicio de Nuestro Señor, haziéndolo asentar por su escribano, para que venga a noticia de sus sucesores.

Questen con el debido acatamiento los hermanos a la Missa

Ordenamos también que todos los hermanos que se hallaren a las missas de obligación de la dicha nuestra capilla que estén en ella durante las dichas missas con mucha devoción y silencio, así por lo que somos obligados como por buen exemplo, encargando a los oficiales miren y hagan que se guarde esto.

El tiempo en que se an de confesar los hermanos

Amonestamos encarecidamente a todos los hermanos desta cofradía que tengan especial cuidado de se confesar y comulgar en las cinco fiestas principales del año, es a saber, Pasqua del Nacimiento de nuestro redemptor Christo; y Pasqua de Resurreción, y Pasqua de Spíritu Sancto,

y el de la Natividad de Nuestra Señora, y el de su Asunción, de lo qual se encargará por nos hazer merced el Padre Abbad, teniendo cuidado de advertirnos desto ocho días antes de las dichas fiestas.

Para pedir limosnas para la capilla

Ordenamos que los oficiales desta nuestra hermandad puedan, con acuerdo de todos tres, nombrar persona o personas de quien se presume christiandad para que pidan por las calles desta ciudad algunos días limosna para las missas e obras de la dicha capilla de Nuestra Señora de Monsarrate, la qual se gaste en ellas y no en otra cosa en favor de los oficiales.

Ordenamos también, porque es justo, que se gratifique y pague el servicio que los tales hermanos desta cofradía hacen a Nuestro Señor y a la benditíssima de Monsarrate, honrrándolos con los officios desta dicha capilla, que no obstante que está ordenado en este compromisso que ningún oficial pueda ser nombrado en ninguno de los officios de juez, escribano y procurador, siempre que aya mecaderes, es agora nuestra voluntad y declaramos que siempre que qualquiera oficial o maestral dexare de serlo y exercitarlo, como sea de la nación, quede apto y suficiente para poder ser nombrado en qualquiera de los tres officios de juez, escribano y procurador. Y porque podrían ser tales los servicios y buena christiandad de los tales oficiales y maestres que merezcan toda remuneración, queremos que, aviendo esto y servido con todo cuidado y devoción en esta nuestra hermandad tiempo de quatro años, puedan ser nombrados en los officios de escribano y procurador, puesto que sean officiales.

El orden para mandar hazer la cera y guardar el cuño

Ordenamos también que toda la cera que se oviere de manda hazer para la dicha nuestra capilla y hermandad, que no la puedan mandar hazer sino el escribano y procurador juntos, llevando el cuño que entregarán al cerero que será el que con más comodidad y menos precio la hiziere y, acabada de hazer bolverán el cuño al cajón de la sacristía de la yglesia de Nuestra Señora de Monsarrate.

Sobre avisar a las mugeres de los de la Corona para que sean hermanas

Ordenamos también por quanto las mugeres de los hermanos desta Cofradía que son de la Corona de Aragón gozan de poder ser enterradas con la misma pompa que sus maridos, diziéndoles también sus missas de Requien, que sea a cargo del escribano y procurador avisarlas para que entren y se assienten por hermanas, pagando la limosna que se tiene de costumbre, y gozarán de las gracias e indulgencias que están concedidas a los tales cofrades en esta hermandad.